

dr hab. Barbara Grabowska, prof. UŚ
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie
Zakład Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań

Cieszyn, 3.04.2019

Opinia

**o pracy doktorskiej mgra Mateusza Stefanka pt. *Postawy studentów polskich i ukraińskich wobec obcych. Studium porównawcze* pod kierunkiem naukowym Mariusza Korczyńskiego, prof. UMCS
we współpracy z promotorem pomocniczym dr Urszulą Lewartowicz**

Na prośbę Rady Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 20 marca 2019 roku zapoznałam się z przedstawioną do oceny rozprawą doktorską.

Autor potraktował wybrany temat szeroko zarówno w warstwie teoretycznej, jak i w części empirycznej. Problematyka postaw wobec obcych nie jest nowa w naszym piśmiennictwie pedagogicznym, ale nadal brakuje całościowych opracowań naukowych podejmujących powyższą problematykę w aspekcie porównawczym. *Przedmiotem* swoich zainteresowań naukowych Autor uczynił zagadnienia dotyczące postaw studentów polskich i ukraińskich wobec osób innej narodowości. Doktorant rozpatrywał je w kontekście uwarunkowań społeczno-kulturowych.

*

Struktura ocenianej pracy jest logiczna, jasna i merytorycznie uzasadniona. Treść rozprawy jest zgodna z jej tytułem, który jasno wyznacza zakres podejmowanej problematyki. Dysertacja liczy 232 stron treści. Składa się ona z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem, a zamyka ją zakończenie i wnioski oraz obszerna bibliografia (*17 dokumentów, 154 pozycji zwartych, 44 artykuły z czasopism, liczna netografia*), a także kwestionariusz ankiety, spis tabel, spis wykresów oraz aneks (zawierający 35 stron załączników – tabel zawierających szczegółowe wyniki). Struktura rozprawy – charakterystyczna dla prac teoretyczno-empirycznych – jest przejrzysta, poszczególne rozdziały wynikają jeden z drugiego, tworząc

logiczną całość. Już we *Wstępie* Autor wyjaśnia motywy wyboru tematu pracy. Są nimi osobiste doświadczenia – skala mikro oraz globalne problemy współczesnego świata – skala makro.

Pierwsze dwa rozdziały stanowią tło teoretyczne dysertacji. W pierwszym, Autor podejmuje podstawowe kwestie związane z Obcym. Charakteryzuje pojęcie „Obcego”, „Swojego”, „Innego” i wskazuje na różnice między tymi pojęciami. Charakteryzuje także najczęstsze postawy wobec Innych/Obcych wyróżnione przez Mariana Golkę. Wiedząc, że Obcy/Inny może w nas budzić: nieufność, niepewność, brak zainteresowania i inne negatywne odczucia ważnym jest nie tylko poznanie postaw wobec Innych/Obcych, ale także – a może przede wszystkim – podjęcie działań edukacyjnych. Doktorant przywołuje postulat prof. zw. dra hab. Tadeusza Lewowickiego potrzeby „rozwijania postawy tolerancji wobec odmienności, szacunku dla innych kultur i przekonań, otwartości na drugiego człowieka” (s. 9). W kolejnym podrozdziale Autor opisuje źródła i kryteria obcości, a także jej następstwa: stereotypy, uprzedzenia i dystans społeczny. Obcość – w ujęciu psychologów – „związana jest z poczuciem niezrozumiałości, która z kolei związana jest z odczuciem, że to, co obce jest dziwne i nieprzewidywalne, a niekiedy groźne i niebezpieczne” (s. 15). Rozdział pierwszy dopełnia podrozdział o edukacji międzykulturowej. Kluczową kategorią dla edukacji międzykulturowej jest ‘nieredukowalna różnica’, dotycząca odmienności istniejących między

ludźmi różnych ras, narodowości, kultur, wierzeń, poglądów, preferencji, cech osobowych itp. Różnicę traktuje się tu nie jako wartość samą w sobie, lecz jako cechę konstytutywną istoty ludzkiej oraz czynnik, którego różnicujące działanie wiedzie do złożonych dla bytu następstw (s. 25). Autor przywołuje sposób rozumienia edukacji międzykulturowej sformułowany przez prof. dra hab. Jerzego Nikitorowicza: edukacja międzykulturowa jest „swoistą odpowiedzią wobec faktu zaistnienia społeczeństw wielokulturowych, faktu ustawicznych migracji, konieczności wymiany informacji, zmian i przeobrażeń w systemie wartości jednostek i grup, rozpadu wzorów, dylematów identyfikacji, nadawania rangi tożsamości kulturowej grupy i ambiwalencji tożsamościowej” (s. 26). Na kolejnych stronach Doktorant opisuje zadania edukacji międzykulturowej, jej cele i wskazuje na jej permanentny charakter (s.29). Efektem edukacji międzykulturowej ma być kształtowanie kompetencji międzykulturowych.

W rozdziale drugim Autor przybliży problematykę postaw wobec „Obcych”. Analizuje pojęcie postaw, opisuje ich strukturę, mechanizmy ich kształtowania oraz opisuje stan badań nad postawami wobec „Obcych”. W sposób uporządkowany przedstawia różne ujęcia terminu postawa, by przejść do charakterystyki trójczłonowej koncepcji postaw w ujęciu Stefana Nowaka i to ona będzie stanowiła podstawy teoretyczne badań Doktoranta.

Zatem Autor przyjął, że postawą „pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i własnościach tego przedmiotu i względnie trwałych dyspozycji do zachowania się wobec tego przedmiotu” (s. 40). Rozważania poprowadzone na kolejnych stronach tego rozdziału pozwalają poznać stereotypy i stereotypowe postrzeganie (będące odzwierciedleniem komponentu poznawczego postaw), uprzedzenia (przejawy komponentu emocjonalnego) i dystans społeczny (przejaw komponentu behawioralnego). Rozdział drugi dopełnia podrozdział opisujący proces kształtowania się postaw oraz przegląd stanu badań nad postawami wobec „Obcych”.

Podsumowując rozdziały teoretyczne uważam, że są one efektem wnikliwej analizy literatury przedmiotu i stanowią próbę osadzenia teoretycznego planowanych badań. Doceniam wysoki poziom merytoryczny rozdziałów teoretycznych, Autor dobrał literaturę przedmiotu o charakterze interdyscyplinarnym.

Metodologię badań własnych mgr Mateusz Stefanek zawarł w rozdziale 3. Jak pisze w pierwszych zdaniach tego rozdziału, przyjął paradygmat pozytywistyczny i posłużył się modelem badań ilościowych. Przedmiotem badań Autor uczynił postawy młodzieży polskiej i ukraińskiej wobec osób innej narodowości, natomiast celem badań uczynił określenie różnic między postawami młodzieży polskiej i ukraińskiej wobec osób innej narodowości („Obcych”). Główny problem badawczy dotyczy wyjaśnienia/poznania związku między środowiskiem społeczno-kulturowym i postawami deklarowanymi przez młodzież polską i ukraińską. Problemy badawcze szczegółowe odnoszą się oddzielnie do postaw przejawianych wobec „Obcych” przez młodzież polską i do postaw deklarowanych wobec „Obcych” przez młodzież ukraińską. Problem badawczy trzeci dotyczy różnic między postawami obu grup uczniów. Te trzy problemy badawcze zostały jeszcze uszczegółowione przez Doktoranta przez wskazanie poszczególnych komponentów postaw. Hipotezę roboczą Autor sformułował tylko do problemu trzeciego, dotyczącego relacji między zmiennymi. W rozdziale tym znajduje się także opis zastosowanych metod – sondaż diagnostyczny i technik badawczych, terenu i organizacji badań oraz osób badanych oraz wykorzystanych w analizach metod statystycznych. Doktorant przeprowadził badania ilościowe z zastawianiem techniki ankiety i narzędzia kwestionariusza ankiety własnego autorstwa.

Badania ankietowe Doktorant przeprowadził wśród około 1 tys. osób, jednak po weryfikacji i wyeliminowaniu niekompletnie wypełnionych ankiet do dalszych prac Doktorant zakwalifikowałaankiety wypełnione przez 971 studentów, w tym 480 studentów polskich oraz 491 studentów ukraińskich. Grupa badana dobrana została dwuetapowo –

celowo, na poziomie doboru krajów i uczelni, losowo, na poziomie doboru studentów. Grupa badana została dobrana w sposób prawidłowy. Pan mgr Mateusz Stefanek wykazał wysoki poziom kompetencji metodologicznych.

Badania Autora przyniosły bogaty i interesujący plon w postaci rozdziału czwartego, piątego i szóstego. Materiał empiryczny dostarczył wielu ważnych danych dotyczących szczegółowych elementów trójczynnikowej koncepcji postaw.

W rozdziale 4. *Postawy badanych Polaków wobec „obcych”* Doktorant omawia uzyskane wyniki uporządkowane w trzech podrozdziałach: *Przekonania i stereotypy o „Obcych” w opiniach badanych Polaków*, *Poziom emocjonalnego stosunku do „Obcych” badanych Polaków* oraz *Dystans społeczny wobec „Obcych” badanych Polaków*. Wyniki przedstawia uwzględniając zmienne niezależne: region, płeć, stan cywilny, najbliżsi za granicą, miejsce zamieszkania, znajomość języków obcych. Analogiczny układ ma rozdział 5. *Postawy badanych Ukraińców wobec „Obcych”*. W rozdziale 6. *Różnice w postawach badanych osób wobec „Obcych”* Doktorant analizuje różnice w zakresie trzech komponentów postaw badanych grup osób. Wyniki badań pozwoliły Autorowi zauważyć, iż „badani Polacy, jak i Ukraińcy prezentują jednakowe pozytywne postawy wobec takich narodowości, jak: amerykańska, angielska, szwedzka oraz neutralne wobec narodowości żydowskiej i nigeryjskiej. Różnią się natomiast w postrzeganiu pozostałych, tj.: arabskiej, chińskiej, rosyjskiej, niemieckiej i hinduskiej. Przy czym badani Polacy bardziej dystansują się wobec Arabów, Rosjan, Niemców i Hindusów. Wykazują przy tym postawy pozytywne wobec Niemców i wobec Arabów, Rosjan Hindusów oraz Ukraińców – neutralne.

Całość dysertacji dopełnia zakończenie i wnioski dla edukacji międzykulturowej.

Na podkreślenie zasługuje strona formalna pracy. Czytelne obliczenia, zestawienia, wykresy, tabele.

Z obowiązku recenzenta odnotować jednak trzeba drobne usterki.

Na s. 73 zapowiada Doktorant określenie zmiennych i wskaźników jednak opisuje tylko zmienne: zależne i niezależne, nie ma natomiast wymienionych wskaźników.

W rozdziałach teoretycznych Doktorant umiejętnie dokonał przeglądu literatury przedmiotu, natomiast w rozdziałach empirycznych dysertacji za mało – moim zdaniem Autor stara się korzystać z tego przeglądu. Jedynie w Zakończeniu odnosi się do wyników innych badań. Brakuje mi również interpretacji otrzymanych wyników badań.

W rozdziale metodologicznym problem badawczy zakłada poznanie zawiązków między środowiskiem społeczno-kulturowym i postawami młodzieży polskiej oraz ukraińskiej wobec „Obcych”. Autor jednak – przy wykorzystaniu analiz statystycznych – opisuje różnice między wynikami obu badanych grup studentów z uwzględnieniem zmiennych niezależnych

pośredniczących: regionu, płci, stanu cywilnego, miejsca zamieszkania, wyjazdów za granicę, najbliższych za granicą oraz znajomości języków obcych. Zabrakło natomiast charakterystyki środowiska społeczno-kulturowego badanych.

Praca napisana jest poprawną polszczyzną, aczkolwiek zdarzają się nieliczne potknięcia. Na przykład: nieodmienione nazwisko Ryszarda Bery (s. 69), nieliczne błędy maszynowe i stylistyczne (np. Kościół małą literą, m.in. s. 68, s. 232).

Uwagi sformułowane przeze mnie w żaden jednak sposób nie obniżają wartości merytorycznej recenzowanej dysertacji. Sposób prezentacji wyników badań przez Autora jest poprawny i często prezentowany przez pedagogów.

Rozprawa ma poprawną konstrukcję i ma wszystkie elementy od wykładni teoretycznej, poprzez wywód metodologiczny, aż po prezentację wyników badań. Rozprawa doktorska stanowi merytoryczną całość, ukazującą poprawność warsztatową i merytoryczną Doktoranta.

Praca mgra Mateusza Stefanka zyskuje na wartości poprzez aktualność i ważność podjętej problematyki. Diagnoza postawiona przez Autora powinna być przyczynkiem do szerszych dyskusji i impulsem do podjęcia odpowiednich działań. Zwłaszcza związanych z kształtowaniem wśród polskich obywateli postaw wobec Innych, świadomości międzykulturowej, a zwłaszcza kompetencji międzykulturowych.

Podsumowując, pragnę zauważyć, że przedstawiona dysertacja doktorska stanowi niezwykle cenne studium teoretyczno-empiryczne podejmujące aktualne problemy.

Pan mgr Mateusz Stefanek sumiennie i rzetelnie wykonał podjęte zadanie.

*

Stwierdzam, iż zgodnie z wymogami, jakie stawia Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym przedłożona do oceny rozprawa doktorska:

- stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego;
- Kandydat wykazał się ogólną wiedzą teoretyczną w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogiki;
- Doktorant wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

*

Stwierdzam, że rozprawa doktorska **mgr Mateusza Stefanka** spełnia warunki zawarte w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku wraz z uzupełnieniami zawartymi w Prawie

o Szkolnictwie Wyższym z dnia 27 lipca 2005 roku i dlatego pozwalam obie przedłożyć
wysokiej Radzie Wydziału Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana
Pawła II wniosek o dopuszczenie Kandydata do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Paulina Cymbalowska